

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАЛЕНТИНИ ВОЛОШИНОЇ**

КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на тему: ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Студентки 2 курсу МАП групи
Освітньої програми Початкова освіта.
Дошкільна освіта
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Ковальчук Ірини Федорівни
Науковий керівник: **Комарівська Н.О.**,
доц., канд. філол. наук,

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2022 рік

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
1.1. Дефінітивний аналіз базових понять дослідження.....	9
1.2. Проблема естетичного виховання особистості в історико-педагогічному аспекті.....	17
1.3. Естетичне виховання в теорії і практиці сучасної початкової школи.....	24
РОЗДІЛ ІІ. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	
2.1. Діагностика рівнів сформованості естетичного сприймання мови молодшими школярами.....	37
2.2. Українська мова в системі естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.....	46
2.3. Методи і прийоми естетичного виховання молодших школярів на уроках української мови.....	63
Висновки	72
Список використаної літератури.....	77
Додатки.....	83

ВСТУП

В умовах оновлення сучасного суспільства, відродження національної культури, розбудови системи національної освіти та виховання на основі принципів гуманітаризації та гуманізації відбувається методологічна переорієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчої особистості учня. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті визначено основну мету освіти, спрямованої на всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей [24]. Тому надзвичайно актуальними питаннями сьогодення є питання розвитку естетичної культури підрастаючого покоління й естетичного виховання як засобу формування духовного світу дитини. На це націлює й Концепція художньо-естетичного виховання [38], яка передбачає посилення й удосконалення естетичного виховання школярів; необхідність розвивати в них почуття прекрасного, формувати здорові художні смаки, вміння правильно розуміти й цінувати витвори мистецтва, красу і багатство рідної природи.

Однією із ключових компетентностей Нової української школи є загальнокультурна грамотність: здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття засобами мистецтва [53]. Таким чином, особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає прилучення молодої людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості.

У процесі становлення особистості з найдавніших часів особливе значення має естетичне виховання. Здатність відчувати, сприймати, розуміти, усвідомлювати і творити прекрасне – це ті специфічні прояви духовного життя людини, що свідчать про її внутрішнє багатство. Невипадково в найскладніші переломні періоди розвитку суспільства увага до естетичного

виховання, як правило, підвищувалася. Сьогоднішнє суспільство знову переживає переломний період у своєму розвитку. Економічні й політичні труднощі; споживацьке ставлення до естетичних цінностей; поляризація суспільства, різкий поділ його на тих, кому ці цінності доступні, і тих, хто не має змоги задовольнити навіть насущні матеріальні потреби; тотальна модернізація й технологізація життя. Технологічна орієнтація, що відверто превалює в молодіжному середовищі, абсолютно природна (наслідки відеореволюції, розвиток комп'ютерної графіки, феномен «віртуальної реальності»), але її гіпертрофування породжує небезпеку духовно-естетичного вакууму.

У таких суперечливих умовах незмірно зростає роль цілеспрямованого естетичного виховання. Акумулюючи в собі різноманітні аспекти пробудження творчих сил і здібностей людини до вдосконалення дійсності, воно здатне виступити дієвим засобом формування духовного світу молоді, посилити позитивні впливи й настроїти вихованців на правильне сприйняття і критику негативного, естетично потворного, на реальну боротьбу з ним.

Саме так трактує завдання естетичного виховання підрастаючого покоління Національна державна комплексна програма естетичного виховання, визначивши пріоритетними напрямками реформування забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості, збереження надбань культури, творчий розвиток людини [51].

Різноманітні аспекти процесу естетичного виховання відображені в працях філософів, педагогів, психологів, мистецтвознавців. Методологічні питання естетичного виховання розроблені у працях І. Зязюна, А. Зіся, М. Кагана, М. Киященко, Л. Когана, Л. Левчук, Л. Столовича та ін. Учені О. Савченко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. зробили суттєвий внесок у теоретико-практичне забезпечення освітнього процесу та обґрунтували суть сензитивності саме молодшого шкільного віку до естетичного виховання та творчого художньо-образного розвитку. У цьому ж аспекті науковцями І. Бехом, Л. Божович, С. Діденко, Г. Костюком та ін.

доведено, що період молодшого шкільного віку є найінтенсивнішим в естетичному вихованні.

Видатні вчені, естети і педагоги Л. Гринчук, І. Долецька, В. Розумний, Є. Квятковський, О. Семашко, В. Сухомлинський зробили значний внесок у розробку теорії естетичного виховання. Насамперед, вони визначили основні поняття, на які потрібно спиратися при побудові системи естетичного виховання. Проблема естетичного виховання в естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована в працях О. Киричука, М. Стельмаховича, Г. Сагач та ін.

Важливі питання теорії і методики естетичного виховання підростаючого покоління висвітлюються в працях Н. Вітковська, Д. Д жола, Л. Коваль, Н. Комарівська, І. Лапшина, В. Передерій, Т. Цвілих, Г. Шевченко, А. Щербо та інших.

Естетичне ставлення людини до світу формується і розвивається протягом всього її життя. Разом з тим не всі періоди в житті рівноцінні для естетичного розвитку. Вкрай важливе значення щодо цього має молодший шкільний вік, адже їхні психологічні особливості найбільш сприяють формуванню в них естетичної культури. Новітні дослідження доводять, що прогалини в естетичному розвитку молодшого школяра найчастіше виявляються невинними навіть при систематичній роботі у середніх та старших класах.

Саме тому за останні роки опубліковано багато праць, в яких вирішуються питання значення творчості та пізнавальної діяльності в естетичному вихованні молодших школярів; розкриваються механізми творчості; сформульовані основні принципи формування творчої особистості; висвітлюють окремі аспекти розвитку особистості естетичних почуттів (І. Андрущенко, О. Клименко, С. Коновець, В. Моляко, В. Мотузенко, Н. Наумова, Н. Стецько та ін.). Усі вони розглядають процес естетичного виховання як цілеспрямоване формування якостей всебічно розвиненої особистості, що дає можливість їй сприймати природні та

соціальні реалії, діяти та творити відповідно до загальнолюдських ідеалів гармонії та краси. Естетичне виховання молодших школярів повинно бути спрямоване на формування здатності сприймати дитиною прекрасне в навколишньому середовищі й мистецтві, на розвиток естетичних почуттів, суджень, смаків, умінь, творчих здібностей, потреби брати участь у створенні прекрасного в житті й художній творчості.

Особливу роль у виховному процесі початкової школи має відігравати принцип естетизації дитячого життя: формування у вихованців естетичного ставлення до дійсності засобами навчальних дисциплін. Предмети природничо-математичного циклу допомагають розкрити перед дітьми красу природи, а предмети гуманітарного циклу показують естетичну картину людських відносин. Художньо-естетичний цикл вводить дітей у чарівний світ мистецтва. Предмети практичного циклу дозволяють проникнути в таємниці краси праці, навчають створювати, зберігати й розвивати цю красу.

Таким чином, естетичне виховання можна здійснювати засобами всіх навчальних дисциплін початкової школи. Проте аналіз науково-методичної літератури свідчить, що автори передусім вбачають цю функцію за уроками образотворчого мистецтва, музики, літературного читання, рідше – за уроками природознавства і трудового навчання, й практично ігнорують уроки мови. Разом з тим, опанування українською мовою – важлива частина становлення особистості й розвитку дитини. Розуміння естетики мови, насолода досконалим мовленням, милозвучністю, багатством й образністю його – без цього неможливо уявити собі всебічно розвинену особистість. Тому уроки української мови містять значний потенціал для естетичного виховання молодших школярів.

Досвід показує, що на сучасному етапі розвитку освіти актуальним є комплексне використання всіх навчальних дисциплін в естетичному вихованні молодших школярів. З огляду на вищесказане вважаємо актуальним і доречним вибір теми дипломного дослідження «Естетичне виховання молодших школярів на уроках української мови».

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу проблеми й експериментальної роботи з’ясувати естетико-виховні можливості української мови, визначити шляхи їх реалізації у навчально-виховному процесі початкової школи.

Об’єкт дослідження – процес естетичного виховання молодших школярів.

Предмет дослідження – особливості формування естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови.

Гіпотеза: якщо в естетичному вихованні школярів широко використовувати уроки мови, то ефективність його значно підвищиться, оскільки українська мова має великий естетико-виховний потенціал.

Для реалізації поставленої мети потрібно розв’язати такі **завдання:**

- здійснити дефінітивний аналіз базових понять дослідження;
- проаналізувати стан проблеми в практиці навчально-виховної роботи сучасної школи;
- здійснити діагностику рівнів сформованості естетичного сприймання української мови молодшими школярами;
- визначити місце української мови в системі естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку та проаналізувати методи і прийоми естетичного виховання молодших школярів на уроках української мови.

У процесі дослідження нами були використані **методи:** аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, програм, посібників, підручників; цілеспрямоване педагогічне спостереження; констатувальний експеримент; аналіз результатів творчої дитячої діяльності та ін.

Базою нашого дослідження став Комунальний заклад «Жмеринський ліцей № 6» Вінницької області (3-А клас).

Наукова новизна: здійснено огляд науково-педагогічної та методичної літератури з проблеми естетичного виховання молодших школярів на уроках української мови; описано творчий досвід учителів; визначено критерії, показники, рівні сформованості естетичного сприймання української мови

учнями; визначено місце української мови в системі естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку та проаналізовано методи і прийоми естетичного виховання молодших школярів на уроках української мови.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у вивчені й узагальнені педагогічних засад естетичного виховання учнів на уроках української мови в умовах сучасної початкової школи; розроблені та запроваджені в освітній процес початкової школи методичні матеріали естетичного виховання молодших школярів на уроках української мови можуть бути використані студентами-практикантами, учителями початкової школи під час проведення уроків української мови.

Апробація основних положень дослідження відбувалась у процесі експериментальної роботи в школі, шляхом участі в науково-практичних конференціях. За матеріалами дослідження опубліковано статті:

1. Ковальчук Ірина. Проблема естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17-18 листопада 2021 р.) / редкол.: О.П. Демченко, Н.О. Комарівська, А.В. Хіля, Л.В. Любчак, Т.М. Кривошея, Л.А. Присяжнюк, І.Г. Барановська; за заг. ред. О.П. Демченко. Вінниця, 2021. Вип. 4. С. 469-472.

2. Ковальчук Ірина. Естетичне виховання молодших школярів на уроках української мов. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2022. Вип. 11. С. 219-223.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

ВИСНОВКИ

Проблема естетичного розвитку молодшого школярі є актуальною, оскільки пов'язана з обґрунтуванням і вирішенням проблеми навчання, виховання, дидактики та методики. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає прилучення молодшої людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості.

Саме в перші роки систематичного навчання і виховання закладається фундамент всебічно гармонійного, у тому числі й естетичного розвитку особистості. Від того, які естетичні смаки й потреби сформується в дитини у початковій школі, як розвинеться її здатність до естетичних суджень і оцінок, багато в чому залежатимуть і подальший розвиток особистості, й можливості її удосконалення. Естетичне ставлення до дійсності пов'язане з емоційною сферою, а все, емоційно пережите, міцно закріплюється у свідомості людини. Ось чому помилки й недоліки в естетичному розвитку дитини, допущені в молодших класах, дуже важко виправити в середніх і старших класах.

Поняття «естетичне виховання» у педагогічній літературі розглядається як невід'ємна складова ідейного, трудового, морального, фізичного виховання, як систематичне, науково умотивоване звернення до людських емоцій, які розвивають у молодших школярів такі здібності, що сприяють не тільки естетичному сприйняттю прекрасного у житті, навколишньому середовищі й мистецтві, розвитку естетичних почуттів, суджень, смаків, умінь, творчих здібностей, а й потребі брати участь у створенні прекрасного в житті і художній творчості, тобто роблять кожного з них творцем естетичних цінностей.

Таким чином, естетичне виховання розглядається як цілеспрямоване формування якостей всебічно розвиненої особистості, що дає можливість їй

сприймати природні та соціальні реалії, діяти та творити відповідно до загальнолюдських ідеалів гармонії та краси.

Як свідчить психолого-педагогічна література, молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим для естетичного розвитку. Важливою ознакою дітей цього віку є підвищена чутливість, сприйнятливність. Діти активно вбирають в себе враження від оточуючого світу. Молодший шкільний вік – сензитивний для виховання почуттів, що є найголовнішою турботою вчителя, особливо вчителя – словесника. Працюючи з учнями над мовою, обов'язково потрібно ознайомлювати їх з естетичною інформацією, яка здатна піднести почуття і подарувати задоволення, яке притаманне мистецтву взагалі і, насамперед, мистецтву слова. У відповідях дітей часто спостерігається відсутність постійної роботи над словом. Тому розпочинати подібну роботу необхідно ще в першому класі, бо вироблений стереотип сприйняття слова призводить до штампів у мовленні, невміння творчо осмислити життєві явища. Чим глибше людина переживає прекрасне в мистецтві й в житті, тим багатшим є її внутрішній світ, тому естетичне ставлення до мови розглядається як складова естетичного виховання людини.

Зміст естетичного виховання, орієнтованого на формування естетичної культури школярів, передбачає розвиток здібності сприймати красу в природі, в праці, в творах мистецтва, оточуючій дійсності, поведінці людей, які бажають насолоджуватися прекрасним.

Естетичне виховання школярів може здійснюватися через такі засоби, як твори мистецтва, художня література, фольклор, природа, краса оточуючого світу та побуту, участь людини в різних видах діяльності.

Нами з'ясовано, що естетичне виховання в школі здійснюється двома важливими шляхами: у процесі вивчення навчальних предметів; у позанавчальній діяльності школярів. Крім цього, звичайно ж, не слід забувати про естетичне виховання у сім'ї та естетичне самовиховання школярів.

У шкільний період у всіх видах діяльності відбувається формування естетичної активності особистості. Так, в навчальній трудовій діяльності

формується свідомо-естетична активність учня, відбувається поєднання трудового і естетичного виховання. У пізнавальній діяльності на уроках з предметів загальноосвітнього циклу при засвоєнні знань про світ, людську діяльність, об'єкти культури формується пізнавально-естетична активність. У спілкуванні з педагогами і ровесниками відбувається формування комунікативно-естетичної активності, засвоєння норм, змісту, структури людських взаємовідносин. У художньо-естетичній діяльності – уроки музики, літературного читання, образотворчого мистецтва – формується художньо-естетична активність.

Школа з перших років навчання має максимально використовувати можливості кожного навчального предмету для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дітей. Поза будь-яких сумнівів, що у всіх формах професійної діяльності учителя естетичне виховання повинно займати належне місце. У кожному навчальному предметі закладена краса, і школярі за допомогою вчителя знаходять або, принаймні, повинні її знаходити.

Ми переконані, що вирішення питання про створення системи естетичного виховання в школі неможливе і без глибокого розуміння закономірностей естетичного впливу мови. Тільки враховуючи ці закономірності, можна навчити людину аналізувати художні твори, висловлювати свої судження, розмовляти яскраво, образно, змістовно, цікаво. Предмети мовного циклу містять у собі неабиякий естетико-виховний потенціал, який сучасному вчителю необхідно якомога повніше реалізувати.

У ході написання дослідження ми провели констатувальний експеримент, щоб перевірити наскільки діти розуміють естетику мови, чи насолоджуються досконалим мовленням, милозвучністю, багатством й образністю його. Експериментальне дослідження проводилось із 18 дітьми Комунального закладу «Жмеринський ліцей №6» (3-А клас). Для діагностики рівнів сформованості естетичного сприймання української мови молодшими школярами, ми визначили критерії: емоційний з показниками: прояв активності емоційного занурення в образний зміст слова; реакція на «красиві»

слова; асоціативність естетичного сприйняття; когнітивний з показниками: розуміння функцій мистецтва слова; обізнаність дітей з образними словами; знання засобів виразності мовлення; діяльнісний з показниками: вміння користуватися образними словами та засобами художньої виразності мовлення; уміння учнів виражати естетичні судження в своїх творчих роботах.

Проаналізувавши результати опитування та виконання запропонованих завдань, ми зробили висновки: молодші школярі, як правило, надають перевагу привабливому, але при цьому не завжди можуть дати належну естетичну оцінку. Їхні судження бідні й нерозгорнуті тому, що учням ще важко висловлювати свої враження. Далеко не всі учні здатні відшукати щось надзвичайне і дивовижне в природі, у них недостатньо розвинена уява, образне і логічне мислення, емоційне сприйняття.

У класі переважають діти з низьким та середнім станом сформованості естетичного сприймання української мови, а з високим – лише незначна частина молодших школярів: високий рівень мають 4 дітей (22%), середній – 8 учнів (50%), а низький – 5 (29%).

Першочерговим завданням вчителя на уроках української мови є «закохати» дітей у красу слова, навчити їх відчувати й передавати в слові красу природи, творчої праці, людських стосунків.

Спостерігаючи за дітьми протягом проведення діагностичного обстеження, ми переконалися що критерії сформованості естетичного сприймання мови молодших школярів взаємопов'язані. Щоб знання про естетику слова допомагали учням усвідомлювати його призначення, необхідно учителю початкової школи урізноманітнювати форми естетичного виховання засобами мови. Адже естетичне виховання учнів нерозривно пов'язане з розвитком мовлення, бо кожне почуття, кожне поняття оформлюється в словах, отже, чим більше естетичних понять засвоює дитина, тим багатше її мовлення.

Великі можливості для естетичного виховання молодших школярів створюють інтегровані уроки, зокрема синтез української мови і мистецьких

дисциплін. Адже на найкращих зразках літератури, живопису й музики у школярів виховується вміння цінувати справжню людську красу, нетерпимість до приниження людської гідності. Художні твори різних жанрів, в тому числі й багатий фольклор, музика й живопис сприяють формуванню в дитини кращих людських якостей. Вони – могутній засіб виховання. Таким чином, інтеграція мистецьких дисциплін з власне мовним матеріалом є одним з найефективніших прийомів естетичного виховання на уроках української мови.

Високий потенціал щодо естетичного виховання молодших школярів притаманний урокам милування, які допомагають урізноманітнити чуттєвий контакт з природою, забезпечити належний рівень емоційно-духовного розвитку вихованців.

Таким чином, українська мова як навчальний предмет є могутнім засобом не тільки пізнання, а й загартування й виховання людської особистості. Уроки мовного циклу, як показує теорія і практика, містять у собі великий естетико-виховний потенціал, що сприяє всебічному розвитку молодших школярів, збагачує їхній внутрішній світ. Реалізувати цей естетико-виховний потенціал – обов'язкове завдання вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аболіна Т., Миропольська Н. Естетичне виховання в школі. Київ : Вища школа, 1987. 252 с.
2. Алісійчук О.С. Морально-естетичне виховання молодших школярів. Київ : Академія, 2001. 160 с.
3. Бабіна І.В. Естетичне виховання молодших школярів. *Початкове навчання і виховання*. 2008. №27 (вересень). С. 2-15.
4. Безклубенко С.Д. Фундаментальні категорії сучасної естетики. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності*. Альманах. Київ : Знання, 2000. С. 56-78.
5. Беценко Т. Поетичне слово на уроках рідної мови. *Початкова школа*. 1997. №12. С.28.
6. Біляєв О., Скуратівський Л., Симоненкова Л., Шелехова Г. Концепція навчання державної мови в школах України. *Дивослово*. 1996. №1. С.16-19.
7. Бондаренко Л. Моральноестетичне виховання на уроках української мови. *Відкритий урок : Розробки, технології, досвід*. 2009. №9. С.50-51.
8. Буженко М.В. Формування етико-естетичних ідеалів можливостями мовно-літературного гуртка. *Все для вчителя*. 2002. №38 (квітень). С.55-60.
9. Веркалець М. М. Педагогічні ідеї Б. Д. Грінченка. Київ : Товариство «Знання», 1990. 48 с.
10. Вашуленко М.С., Дубовик С.Г. Українська мова : Підручник для 2 класу. Київ : «Освіта», 2018. 161 с.
11. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 191 с.
12. Вітковська Н.С. А.Б.Щербо, Д.М.Джола. Формування естетичної культури молодших школярів. Київ : Рад. школа, 1985. 134 с.
13. Волошина Н.Й. З теоретичних засад естетичного виховання учнів засобами мистецтва слова. *Педагогіка і психологія*. 1996. №3. С.9-19.

14. Ворона М.О. Особливості вияву естетичних почуттів у дітей. *Початкова школа*. 1990. №4. С.64-66.
15. Гоголь Н. Ігри на уроках читання як один із засобів естетичного виховання. *Початкова школа*. 2002. №1. С.19-21.
16. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва. *Рідна школа*. 1999. № 11. С. 46-49.
17. Гриценко І. В. Формування естетичного досвіду молодших школярів у процесі художнього діалогу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання»; Херсонський держ. Ун-т. Херсон, 2002. 19 с.
18. Гусленко І. Ю. Естетичне виховання в загальному процесі гуманізації та гуманітаризації освіти. *Духовність особистості*. 2011. Вип. 5. С. 34-38.
19. Демченко О.П., Казьмірчук Н.С., Жовнич О.В., Стахова І.А. Підготовка студентів до використання театралізованої діяльності для розвитку у дітей soft skills: європейський контекст. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 64. 277с. С. 181-193.
https://drive.google.com/file/d/1s4is6uqJ8e_8SjTpQW4Lw8hCvxpM3n5D/view
20. Демченко О.П., Лазаренко Н.І., Любчак Л.В. Інформаційно-комунікаційні технології у підготовці майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Том 86. №6. С.123-143. URL: <https://bit.ly/3Dwau2W>
20. Державна національна програма «Освіта». URL : <https://bit.ly/3FyxVv8>
21. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
22. Джола Д.М., Щербо А.Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів. Київ, 1998. 392 с.
23. Дробатюк Л.В. Взаємозв'язок музики і слова у формуванні естетичних почуттів. *Початкова школа*. 1996. №4. С.31-33.

24. Естетичне виховання: Довідник / В.І. Мазепа, А.В. Азархін та інш.; Упор. Н.О. Яранцева. Київ : Політвидав України, 1988. 214 с.
25. Естетика : підручник / [В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерук та ін..] ; за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ : Вища школа, 2005. 431 с.
26. Жупанин С.І. Народознавча педагогіка Олександра Духновича. *Рідна школа*. 1998. №2. С.89-91.
27. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017, №38-39. 15 с.
28. Замашкіна О. Я.А. Коменський про розвиток дитячої особистості. *Початкова школа*. №3. 2000. С.15-18.
29. Зязюн І. А. Виховання естетичної культури школярів : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 156 с.
30. Іванова О. І. Естетичне середовище як складова частина виховного процесу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*: [збірник наукових праць]. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля. № 2 (25). 2008. С. 83-96.
31. Ігнатович О.Г. Формування художнього естетичного смаку підлітків у процесі літературно-творчої діяльності: Автореф. дис... канд. пед. наук. Луганськ, 2000. 24 с.
32. Імбер В.І. Підготовка майбутніх учителів з використанням засобів мультимедіа. *Наукові записки Ніжинського Державного Університету імені М. Гоголя*. Серія: Психолого-педагогічні науки. 2005. №4. С. 104-106.
33. Кабиш І.Ю. Розвиток художніх здібностей дітей молодшого шкільного віку. Київ : Рад. школа, 1981. 46 с.
34. Коваль Л. Вічна правда і краса народу. Виховання художнім словом. *Рідна школа*. 1997. №10. С.10-12.
35. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного. Київ : Рад. школа, 1983. 120 с.
36. Коваль Т. В. Виховання молодших школярів засобами української народної пісні в умовах Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка /*

[редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 27. Том 3. С. 107-112.

37. Колеснік К., Комарівська Н., Карук І., Пахальчук Н. *Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами театралізації*. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. Вип.17(2). Слов'янськ, 2022. С. 104-115.

38. Коломієць А.М., Лазаренко Н.І. Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Педагогічні науки*. 2016. № 3. С. 47-52.

39. Комарівська Н. Комплексне використання мистецтв як умова естетичного розвитку молодших школярів на уроках літературного читання. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій* : Збірник матеріалів науково-практичної конференції. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. Вип. 4. С. 274-277.

40. Комарівська Н. І. Лапшина, Н. Франчук. Літературна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в контексті естетичного виховання. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. Вип. 59 / Редкол. : В.І.Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2020. С. 83-88.

41. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. URL : <https://bit.ly/3WkWPnS>

42. Кучерук О. Виховання в учнів естетичної культури засобами мови. *Українська мова і література в школі*. 2002. № 2. С.8-11.

43. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога. *Наукові записки ВДПУ*. Серія : Філологія (мовознавство): зб. наук. пр. Вінниця, 2016. Вип 23. С. 36-42.

44. Леонтьєв А.А. Поэтический язык как способ общения искусством. *Вопросы литературы*. 1973. № 6. С. 32-34.

45. Лобар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 450 с.

46. Лугова Н. Інтеграція естетичних знань на уроках. *Початкова освіта*. 2001. № 15. С.9-10.
47. Мартянова Г. Взаємодія мистецтв у поліхудожньому розвитку учнів. *Рідна школа*. 2001. № 5. С.59-61.
48. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*, 2004. № 10. С. 2-29.
49. Мельник Л. Виховання цілісної особистості засобами поетичного слова. *Початкова школа*. 2002. № 11. С.21-22.
50. Миропольська Н. Є. Естетичне виховання засобами слова. *Початкова школа*. № 3. 1990. С.32-38.
51. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня : теорія і практика. АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України. Київ : Парламентське вид-во, 2002. 204 с.
52. Мистецтво у розвитку особистості : Монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 224 с.
53. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник. 4-е видання, доп. Київ, 2003. 615 с.
54. Національна державна комплексна програма естетичного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 12. С.29-52.
55. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи URL: <https://bit.ly/2HwQBLq>
56. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
57. Олесюк Л.Н. Учите детей любить прекрасное / Л.Н. Олесюк. Київ : Рад.школа, 1967. 127 с.
58. Олійник Н. А., Шаргородська В. М. Використання мобільних додатків у освітньому процесі під час вивчення іноземних мов. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2022 р. № 80, Т. 2. С. 10-14.
59. Оніщенко О.В. Естетичне виховання : історичні традиції та сучасність. *Мистецтво та освіта*. 1998. № 3. С.2-6.

60. Пахальчук Н. Естетичний досвід молодшого школяра : дефінітивна характеристика. *Наукові записки* : наук.-практ. конф. викладачів і студ., 12 квітня 2005 р. Вінниця, 2005. Вип. 3. С. 46-48.

61. Потебня Естетика і поетика слова : збірник / О. Потебня. Київ : Мистецтво, 1985. 301 с.

62. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.

63. Савченко О.Я. Урок у початкових класах. Київ : Освіта, 1993. 224 с.

64. Сирітка Г. Виховання естетичних поглядів молодших школярів. *Початкова освіта*. 2012. № 13. С. 8.

65. Сотська Г. І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : дис. докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 457 с.

66. Стеценко К. Спогади, листи, матеріали / Упор. Є.Федотов. Київ : Музична Україна, 1981. 480 с.
67. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину (Поради вихователям). Київ : Радянська школа, 1975. 253 с.
68. Тарасенко Г.С. Дивосвіт. Технологія естетико–екологічного виховання. Київ : Рута, 2000. 208 с.
69. Тарасенко Г., О.Прушковська. Любов помножити на творчість. *Початкова школа*. 1999. № 9. С. 13-21.
70. Типові освітні програми для 3-4 класів НУШ ([Савченко О. Я.](https://bit.ly/2TG0FaW), Шияна Р. Б.). URL : <https://bit.ly/2TG0FaW>
71. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2–х т. Київ : Рад. школа, 1983. Т.1. 488 с.
72. Чалчинська Л. Естетичне виховання учнів. *Початкова освіта*. 2001. №15. С. 8-9.
73. Шацька В. Естетичне виховання. Київ : Освіта, 1987. 267 с.
74. Шиприкевич В. Про деякі аспекти естетики мови. *Українська мова і література в школі*. 1984. № 5. С.31-34.
75. Яновська Н. Мистецтво навчання або навчання через мистецтво. *Початкова школа*. 2005. № 9. С. 47-49.